

УДК 330.534

Крючкова І.В., д-р екон. наукголовний науковий співробітник Інституту економіки
та прогнозування НАН України

ДИСБАЛАНСИ ДОХОДІВ І ВИТРАТ В ІНСТИТУЦІЙНИХ СЕКТОРАХ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Продовження досліджень автора¹ щодо негативного впливу значних деформацій в інституційній структурі валового наявного доходу на динаміку інвестицій і ВВП². Структурний аналіз балансів доходів і витрат інституційних секторів уперше розглянуто в розрізі їхніх підсекторів. Це дозволило з'ясувати внутрішньо-секторні дисбаланси, насамперед, що збільшення профіциту балансів одних підсекторів призводить до дефіцитів балансів інших, а консервація хронічної фінансової "анемії" сектора приватних нефінансових корпорацій знижує рівень та ефективність використання національних заощаджень і гальмує вихід економіки з інвестиційної кризи.

К л ю ч о в і с л о в а: викривлення структури валового наявного доходу, баланси доходів і витрат інституційних секторів економіки в розрізі підсекторів, доходи від власності, соціальні трансферти, капітальні трансферти, соціальні стандарти, валові заощадження, відсотки за кредитами.

J E L : E01, E44, E200

Одним із найбільш досліджуваних у науковій літературі макроструктурних показників, що дозволяє оцінити потенціал розвитку та динаміку майбутнього економічного зростання, є рівень нагромадження основного капіталу відносно ВВП. В Україні у 2013 р. він знизився до 17,6% проти 27,5% у 2007 р. Основною причиною стало падіння рівня капіталізації ВВП через зниження частки національних заощаджень з 24,6 до 7,8% у 2013 р. [1, 2]. Для порівняння: в 2012 р. рівень національних заощаджень у Китаї становив 49,5%, у Казахстані – 39,6, у Норвегії – 37,5%, а його середньорічне значення за останні 20 років становило 20,5% [3].

Як буде показано нижче, зазначене відбулося під впливом формування значних дефіцитів у балансах доходів і витрат в окремих секторах економіки. Особливо destabilізуючим чинником для економіки стало затяжне зниження рівнів ВНД і довготривале накопичення дефіцитів у балансах ресурсів і витрат секторів нефінансових корпорацій (НК) та загального державного управління (ЗДУ), що закріпилися на тлі профіцитів відповідних балансів у секторі фінансових корпорацій і домогосподарств.

При цьому профіцитний баланс у секторі домашніх господарств (ДГ) виник головним чином під впливом економічно невиправданого підвищення соціальних стандартів і негармонізованого податкового навантаження на різні підсектори домашніх господарств, тоді як профіцит у секторі фінансових корпорацій (ФК) – під впливом завищеної вартості кредитів, що розширило канал відпливу чистих доходів від власності й фактично вимило доходи з сектора нефінансових корпорацій на користь фінансових³.

У результаті за період з 2001 по 2012 рр. нефінансовими корпораціями було накопичено чистих запозичень більш ніж на 750 млрд грн, з яких 93% припадає на останні сім років. Така деформована структура ВНД зумовила хронічну фінансову "анемію".

¹ Крючкова І. Усунення викривлень в інституційній структурі ВНД України // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 4. – С. 20–32.

² Публікацію підготовлено за виконання НДР "Макроекономічна збалансованість в системі моделей розвитку економіки України", державний реєстраційний № 0111U003974.

³ Детальніше див.[1].

мію" сектора нефінансових корпорацій, що гальмувало вихід економіки з інвестиційної кризи, в яку країна потрапила ще в період ринкових трансформацій.

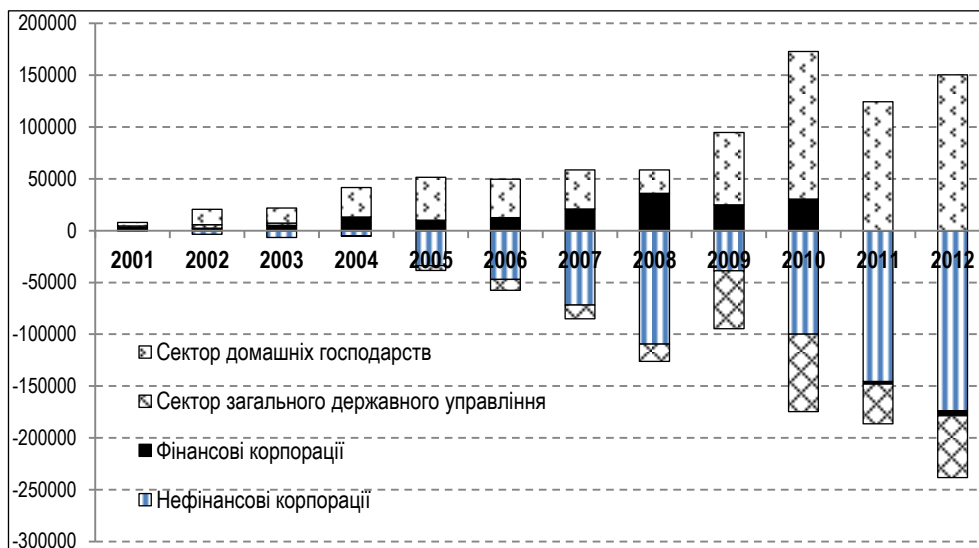

Рис. 1. Складові показника "Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)", у розрізі інституційних секторів економіки, млн грн

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики "СНР України" за відповідні роки.

На рис. 1 видно, як відбувалося щорічне накопичення секторних дисбалансів та розкитування підвалин стабільності розвитку – зростали обсяги як чистого кредитування, так і чистого запозичення інституційних секторів економіки, що відгукнулося зниженням рівня нагромадження основного капіталу в економіці в цілому.

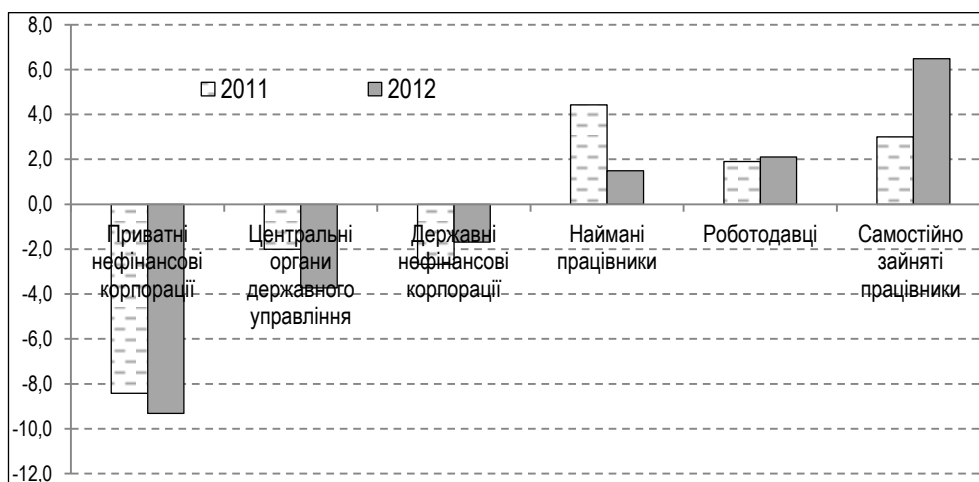

Рис. 2. Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-) окремих підсекторів економіки в 2011 та 2012 рр., % до валового наявного доходу в цілому

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики "Національні рахунки України" за відповідні роки.

Нагадаємо, що основним внутрішнім чинником падіння інвестицій в основний капітал України стало значне скорочення валового наявного доходу, та – відповідно – заощаджень нефінансових корпорацій. Зростаюча заборгованість, некредитоспроможність і гострий дефіцит ресурсів не забезпечував необхідний для модернізації еконо-

міки рівень нагромадження основного капіталу, що унеможливило модернізацію виробництва в реальному секторі економіки⁴.

Детальний розгляд структурування обсягів чистого кредитування та чистого запозичення в розрізі підсекторів економіки розкриває основні чинники появи хронічних реципієнтів та потенційних донорів фінансування розвитку. Як видно з рис.2, у 2011 та 2012 рр. найбільш вагомими обсягами чистого кредитування (93% у 2011 р. та 91% у 2012 р. від їх загального обсягу) формуються в підсекторах: найманих працівників, роботодавців і самостійно зайнятих, які відповідно до методології СНР разом із підсектором одержувачів доходів від власності та трансфертів формують сектор домашніх господарств. Для розуміння факторів, що вплинули на перевищення секторних доходів над споживчими витратами і заощадженнями ДГ, доцільно розглянути позитивні і негативні складові, що формують валовий наявний доход, і витрати кожного з підсекторів (табл. 1).

Таблиця 1

**Баланс доходів і витрат сектора домашніх господарств
у розрізі підсекторів, млн грн**

Показник	Роботодавці		Самостійно зайняті працівники		Наймані працівники		Одержувачі доходу від власності та трансфертів		Усього	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Ресурси										
Валовий наявний доход + капітальні трансферти	39529	44468	129494	175528	570813	635758	278509	322708	1018345	1178462
Валовий наявний доход , <i>у тому числі:</i>	39387	44452	128535	175410	550499	634846	273680	322503	992101	1177211
Оплата праці найманих працівників	3328	7787	20739	65704	598969	614411	63000	100504	686036	788406
Валовий прибуток, змішаний доход	22325	20489	97935	104652	45724	76205	37610	51550	203594	252896
Сальдо доходів від власності	11728	16772	11464	14780	7247	14111	8501	16539	38940	62202
Сальдо поточних трансфертів	2424	-108	160	-4611	-48828	-15773	170458	162915	124214	142423
Поточні податки на доходи, майно тощо	-418	-488	-1763	-5115	-52613	-54108	-5889	-9005	-60683	-68716
Чистий наявний доход	39287	44163	128089	173627	548777	618572	272584	312873	988737	1149235
Чисті капітальні трансферти	142	16	959	118	20314	912	4829	205	26244	1251
Використання										
Фактичне індивідуальне кінцеве споживання	11693	12294	75975	79143	506065	700459	272127	402895	865860	1194791
Валове нагромадження основного капіталу	2573	2204	11286	11257	5269	8197	4334	5546	23462	27204
Споживання основного капіталу	-100	-289	-446	-1783	-1722	-16274	-1096	-9630	-3364	-27976
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	19	-78	2324	-525	903	-405	1283	-428	4529	-1436
Придбання за виключенням вибуття цінностей	103	114	165	362	181	44	9	-15	458	505
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	25151	31357	39778	96295	58568	22206	785	376	124282	150234

Джерело: Державна служба статистики "Національні рахунки України" за відповідні роки.

Як видно з даних, наведених у табл. 1 і 2, валовий наявний доход у секторі домогосподарств у 2011 р. становив 99,2 млрд грн, що становило 75,1% від валового наявного доходу економіки у цілому, а в 2012 р., відповідно, 117,7 млрд грн, або 79,2%. Якщо ж скоригувати показник на натуральні трансферти домогосподарствам (індивідуальні послуги ЗДУ), то скоригований валовий наявний доход сектора домашніх господарств у 2011 та 2012 рр. становив, відповідно, 87,5 і 92,2% ВНД економіки в цілому. За попередніми кварталними даними, у 2013 р. показник сягнув 92,8% ВНД (рис. 3). Тобто де-факто сектор домогосподарств систематично витісняв інші

⁴ Див. уже згадану роботу автора "Усунення викривлень в інституційній структурі ВНД з метою оздоровлення макроекономічної ситуації".

Економіка в умовах сучасних трансформацій

сектори економіки з розподілу "національного пирога" (ВНД) і, відповідно, нарощував частку споживчих витрат у ВВП та імпорту складову у споживанні товарів і послуг. За посткризовий період валові заощадження населення відносно ВВП зросли несуттєво: з 6,7% у 2007 р. до 6,8% у 2013 р. [1, 2], а валове нагромадження основного капіталу – відповідно з 1,9 до 2,1% [4].

Таблиця 2

Баланс доходів і витрат сектора домашніх господарств у розрізі підсекторів, % до ВНД у цілому

Показник	Роботодавці		Самостійно зайняті працівники		Наймані працівники		Одержувачі доходу від власності та трансфертів		Усього	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Ресурси										
Валовий наявний дохід + капітальні трансферти	3,0	3,0	9,8	11,8	43,2	42,8	21,1	21,7	77,1	79,3
Валовий наявний дохід, у тому числі:	3,0	3,0	9,7	11,8	41,7	42,7	20,7	21,7	75,1	79,2
Оплата праці найманих працівників	0,3	0,5	1,6	4,4	45,3	41,3	4,8	6,8	51,9	53,0
Валовий прибуток, змішаний дохід	1,7	1,4	7,4	7,0	3,5	5,1	2,8	3,5	15,4	17,0
Сальдо доходів від власності	0,9	1,1	0,9	1,0	0,5	0,9	0,6	1,1	2,9	4,2
Сальдо поточних трансфертів	0,2	0,0	0,0	-0,3	-3,7	-1,1	12,9	11,0	9,4	9,6
Поточні податки на доходи, майно тощо	0,0	0,0	-0,1	-0,3	-4,0	-3,6	-0,4	-0,6	-4,6	-4,6
Чистий наявний дохід	3,0	3,0	9,7	11,7	41,5	41,6	20,6	21,1	74,8	77,3
Чисті капітальні трансферти	0,0	0,0	0,1	0,0	1,5	0,1	0,4	0,0	2,0	0,1
ВИКОРИСТАННЯ										
Фактичне індивідуальне кінцеве споживання	0,9	0,8	5,7	5,3	38,3	47,1	20,6	27,1	65,5	80,4
Валове нагромадження основного капіталу	0,2	0,1	0,9	0,8	0,4	0,6	0,3	0,4	1,8	1,8
Споживання основного капіталу	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1	-1,1	-0,1	-0,6	-0,3	-1,9
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	0,0	0,0	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,3	-0,1
Придбання за виключенням вибуття цінностей	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	1,9	2,1	3,0	6,5	4,4	1,5	0,1	0,0	9,4	10,1
Валовий скоригований наявний дохід	3,1	3,1	10,4	12,5	47,8	49,1	26,3	27,5	87,5	92,2

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики "Національні рахунки України" за відповідні роки.

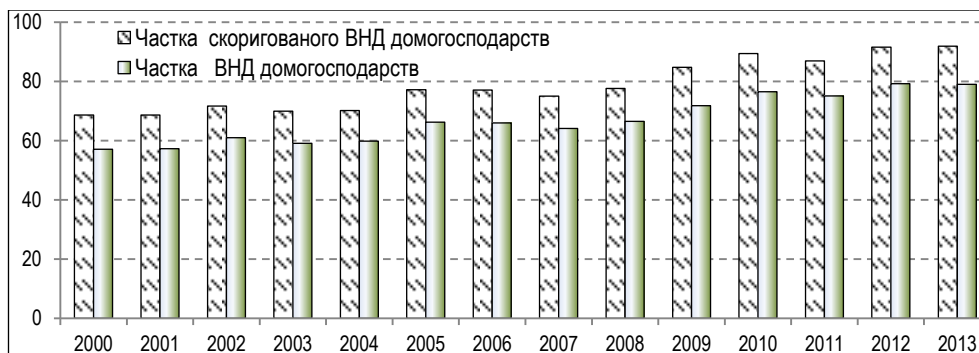

Рис. 3. Частка валового та скоригованого валового наявного доходу домашніх господарств, % до загального ВНД

Джерело: розрахунки автора за даними: СНР України за 2007–2008 роки та за 2011 і 2012 роки [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Квартальні національні рахунки за інституційними секторами [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

У результаті решта секторів економіки, особливо нефінансові корпорації та сектор ЗДУ значно звузили свої інвестиційні можливості. "Залишки" ВНД не могли покрити потреби і забезпечити нормальне функціонування зазначених секторів економіки.

з 2009 р. валові заощадження ЗДУ залишаються стабільно від'ємними, і за сумою кварталних даних 2013 р. становили -3,3% ВВП. А рівень заощаджень нефінансових корпорацій так і не піднявся вище позначки -2%, як і в 2012 р., що знизило інвестиційні ресурси сектора і змусило здійснювати нові запозичення.

За нашими розрахунками, для підтримки відтворення виробництва нефінансовим корпораціям необхідно робити інвестиційний внесок, що становить не менше 77% від загального валового нагромадження основного капіталу (ВНОК), при цьому хоча б на 75% покривати секторні капітальні витрати своїми заощадженнями. Звідси для здійснення модернізації економіки та відновлення докризових темпів інвестування необхідно підтримувати ВНД нефінансових корпорацій на безпечному рівні – не нижче 12,3% від ВВП упродовж 6–7 років. Після проведення основної фази модернізації та відновлення основних фондів для забезпечення подальшої стабільності розвитку рівень ВНД нефінансових корпорацій може зменшитися, але не нижче 9% ВНД і аж ніяк не до середньорічного рівня 2,5%, статистично зафіксованих у період з 2010 по 2013 рр. Продовження збереження такого низького рівня валового наявного доходу, та, відповідно, валових заощаджень у нефінансових корпораціях є не просто небезпечним – це прямий шлях до подальшої деградації економіки.

Другим за дефіцитністю балансу доходів і витрат є сектор загального державного управління, якому для здійснення індивідуальних та колективних послуг необхідно формувати ресурс у середньорічному вимірі 18,6% ВНД, а для державних капітальних інвестицій – не менше 5% ВНД, тобто сумарно рівень кінцевих витрат, а отже, й валового наявного доходу ЗДУ має становити не менше 23,6%, або, після корекції на натуральні трансферти домогосподарствам, – 12,6% ВНД.

Враховуючи зазначене, а також те, що на витрати двох інших секторів – НКО та сектора фінансових корпорацій має залишитися десь 2,2% ВНД, чотири інституційні сектори повинні обійняти не 7,8%, як це було у 2012 р., а близько **27%** скоригованого ВНД. Отже, для збалансування доходів і витрат усіх секторів економіки рівень ВНД сектора домогосподарств має знизитися до 62% ВНД (відповідно – до 73% скоригованого ВНД), а фінансових корпорацій – відповідно до 0,5–1%.

Пошук варіантів корекції рівня доходів домогосподарств потребує більш детального розгляду формування складових балансів ресурсів і витрат у розрізі окремих підсекторів⁵ цього найвагомішого інституційного сектора економіки. Специфікою України є те, що сектор домогосподарств обіймає високу частку у валовому випуску в таких видах економічної діяльності, як "Сільське, лісове та рибне господарство" – 46,8%, "Тимчасове розміщення й організація харчування" – 40%, "Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів" – 25,7%, у будівництві – 18,1%, що більшою мірою пов'язано з діяльністю самостійно зайнятих працівників.

Кількість самостійно зайнятих в аграрному виробництві збільшувалася впродовж трансформаційної кризи 1990–2000 рр., але потім активізувався процес корпоратизації цієї діяльності й кількість самостійно зайнятих щорічно знижувалася.

Якщо в секторі самостійно зайнятих працівників найбільша ресурсна складова балансу – валовий прибуток, змішаний дохід, то, як видно з даних табл. 3, у підсекторі найманих працівників визначальною щодо доходу залишається оплата праці, рівень якої в 2011 та 2012 рр. відповідно становив 108,8 та 96,8% відносно валового наявного доходу. Водночас на цей підсектор припадає найбільший тягар чистих поточних трансфертів і поточних податків на доходи і майно. *Тобто в секторі домогосподарств саме підсектор найманих працівників є головним джерелом поповнення державних і місцевих бюджетів та соціальних фондів.*

У роботодавців, як і очікувалося, лівову частину доходів формує валовий прибуток, змішаний дохід та чисті доходи від власності, негативний внесок податків і по-

⁵ Державна служба статистики почала надавати показники рахунків інституційних секторів у розрізі підсекторів з 2011 р.

точних трансфертів на зменшення ВНД дуже низький. 2011 р. поточні трансферти загалом були додатними (див. табл. 3). У зазначеному підсекторі після використання ресурсів на споживання і валове нагромадження капіталу залишалася невикористаною лівова частка валового наявного доходу, відповідно, 63,9 та 70,5%, тобто ці ресурси потенційно мали стати ресурсом для інвестування економіки.

Таблиця 3

**Баланс доходів і витрат домашніх господарств
у розрізі підсекторів, % до ВНД відповідних підсекторів**

Показник	Роботодавці		Самостійно зайняті працівники		Наймани працівники		Одержувачі доходу від власності та трансфертів		Усього	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Валовий наявний дохід	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Оплата праці найманих працівників	8,4	17,5	16,1	37,5	108,8	96,8	23,0	31,2	69,1	67,0
Валовий прибуток, змішаний дохід	56,7	46,1	76,2	59,7	8,3	12,0	13,7	16,0	20,5	21,5
Сальдо доходів від власності	29,8	37,7	8,9	8,4	1,3	2,2	3,1	5,1	3,9	5,3
Сальдо поточних трансфертів	6,2	-0,2	0,1	-2,6	-8,9	-2,5	62,3	50,5	12,5	12,1
Поточні податки на доходи, майно тощо	-1,1	-1,1	-1,4	-2,9	-9,6	-8,5	-2,2	-2,8	-6,1	-5,8
Чистий наявний дохід	99,7	99,3	99,7	99,0	99,7	97,4	99,6	97,0	99,7	97,6
Чисті капітальні трансферти	0,4	0,0	0,7	0,1	3,7	0,1	1,8	0,1	2,6	0,1
ВИКОРИСТАННЯ										
Фактичне індивідуальне кінцеве споживання	29,7	27,7	59,1	45,1	91,9	110,3	99,4	124,9	87,3	101,5
Валове нагромадження основного капіталу	6,5	5,0	8,8	6,4	1,0	1,3	1,6	1,7	2,4	2,3
Споживання основного капіталу	-0,3	-0,7	-0,3	-1,0	-0,3	-2,6	-0,4	-3,0	-0,3	-2,4
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	0,0	-0,2	1,8	-0,3	0,2	-0,1	0,5	-0,1	0,5	-0,1
Придбання за виключенням вибуття цінностей	0,3	0,3	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	63,9	70,5	30,9	54,9	10,6	3,5	0,3	0,1	12,5	12,8

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики "Національні рахунки України" за відповідні роки.

Якби роботодавці капіталізували свої прибутки й отримали менше доходів від власності (дивідендів), тоді відповідно підвищилася би частка валового наявного доходу нефінансових корпорацій і скоротилася б частка ВНД домашніх господарств. Однак роботодавці надали перевагу виведенню значної частки своїх заощаджень за межі процесу відтворення ВВП.

Дійсно, частина заощаджень роботодавців потрапила на депозитні рахунки в банківську систему. За даними НБУ, впродовж 2011–2012 рр. мав місце приріст депозитів домашніх господарств на 94 млрд грн, або на 34%. При цьому кредитування домогосподарств скоротилося на 10%, а обсяги кредитування нефінансових корпорацій зросли майже на 105 млрд грн, або на 20% [5]. Тобто "надмірні" заощадження роботодавців не були повною мірою спрямовані на вирішення проблем фінансування розвитку економіки, наприклад, шляхом капіталізації заощаджень у самому підсекторі роботодавців, або шляхом спрямування їх на інвестиції в секторі нефінансових корпорацій. Зазначеними заощадженнями роботодавців частково (у міру їхнього спрямування на депозитні рахунки) скористалися фінансові корпорації, оскільки "заробили" на прирості доходів від власності, кредитуючи інші сектори економіки.

Звідси можна виділити напрями корекції рівня ВНД домашніх господарств до зниження шляхом:

- 1) заохочення роботодавців до капіталізації доходів і збільшення інвестицій у виробництво. Це підвищило б ресурсну базу корпорацій і знизило б потреби у внутрішніх і зовнішніх запозиченнях;
- 2) підвищення поточних податків на доходи і майно у роботодавців та їх соціальні внески. Це дозволило би зберегти рівень наявного доходу найманих працівників, але перенести частку ВНД роботодавців на користь хронічно дефіцитного сектора ЗДУ. При цьому в балансі ресурсів і витрат домашніх господарств рівень профіциту, а в балансі сектора ЗДУ рівень дефіциту знизилася б.

Як уже зазначалося, в секторі ЗДУ впродовж п'яти років формуються від'ємні валові заощадження, для покриття своїх витрат сектор вдавався до запозичень і в результаті чисті запозичення за період становили 274,5 млрд грн. Відповідно до наявних даних щодо підсекторів ЗДУ (табл. 4) видно, що найбільш дефіцитним є підсектор центральних органів державного управління, в якому в 2013 р. рівень чистих запозичень підвищився до 3,7% ВНД.

Таблиця 4

**Ресурси та витрати сектора і підсекторів
загального державного управління**

Показник, % до ВНД	Центральні органи державного управління		Регіональні та місцеві органи державного управління		Фонди соціального страхування		Усього	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Валовий наявний <u>дохід</u> + капітальні трансферти,	6,7	5,5	10,2	11,0	-0,2	0,1	16,7	16,6
<i>у тому числі:</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Валовий наявний дохід	7,4	6,2	10,5	10,9	-0,2	0,1	17,7	17,2
Валовий прибуток, змішаний дохід	0,8	1,0	0,6	0,6	0,0	0,0	1,4	1,6
Чисті податки	13,2	12,4	1,0	0,2	-0,1	-0,1	14,1	12,5
Сальдо доходів від власності	0,1	1,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,2	1,4
Сальдо поточних трансфертів*	-11,2	-12,6	4,7	5,9	-0,1	0,1	-6,5	-6,6
Поточні податки на доходи, майно тощо	4,5	4,1	4,1	4,1	0,0	0,0	8,6	8,3
Чистий наявний дохід	6,6	5,1	9,9	10,4	-0,2	0,1	16,4	15,6
Чисті капітальні трансферти	-0,7	-0,6	-0,3	0,1	0,0	0,0	-1,0	-0,6
ВИТРАТИ								
Кінцеві споживчі витрати	7,9	7,9	9,4	10,1	0,6	0,6	18,0	18,6
Валове нагромадження основного капіталу	1,1	1,3	0,8	0,7	0,0	0,0	1,9	2,0
Споживання основного капіталу	-0,8	-1,0	-0,6	-0,6	0,0	0,0	-1,4	-1,6
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	-0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,2	0,1
Придбання за виключенням вибуття цінностей	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Придбання за виключенням вибуття невіроблених нефінансових активів	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	-2,0	-3,7	0,0	0,2	-0,9	-0,5	-2,9	-4,0

* Включаючи міжбюджетні трансферти.

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики "Національні рахунки України" за відповідні роки.

У 2011 та 2012 рр. найбільша частка валового наявного доходу сектора ЗДУ акумулювалася в підсекторі "Регіональні та місцеві органи державного управління", відповідно 10,5 і 10,9% від загального ВНД. Дані, наведені у табл. 4, показують, що найбільшим компонентом ВНД зазначеного підсектора було сальдо поточних трансфертів (включаючи міжбюджетні трансферти), що становили 4,7 та 5,9% загального ВНД, що в 2011 р. дозволило підсектору збалансувати доходи і витрати, а в 2012 р. навіть отримати профіцит. Однак підсектор "Центральні органи державного управління" саме через від'ємне сальдо поточних трансфертів отримав дефіцитний баланс, що стало стримуючим фактором для валового нагромадження основного капіталу, яке в 2011 р. становило лише 1,1%, а в 2012 р. – та 1,4% ВНД. Загалом по ЗДУ ВНОК замість необхідного рівня 5% від ВНД становив відповідно: 1,9 та 2%, більш ніж удвічі менше економічно обґрунтованого – 5%.

Як уже зазначалося, найбільш значущим з огляду на інвестування розвитку економіки є сектор нефінансових корпорацій, де за даними СНР 2012 р. вироблялося 74% з усього випуску і здійснювалося 78% від загального обсягу валового нагромадження основного капіталу. Той факт, що наразі нефінансові корпорації мають значний дефіцит власних ресурсів та для підтримки власного виробництва змушені брати дорогі кредити, підриває інвестиційні можливості відтворення ВВП в економіці в цілому. Адже нарощення боргів відлякує кредиторів і збільшує ризики, а отже, й вартість кредитування.

Дійсно, у 2011 та 2012 рр. у державних та приватних нефінансових корпораціях були дефіцитні баланси ресурсів та витрат (табл. 5). У державних дефіцит становив, відповідно, понад 35 і 111 млрд грн, а у приватних – 25 і 138 млрд грн. У нефінансових корпорацій під іноземним контролем додатне сальдо 2011 р. у 2012 р. перетворилося на від'ємне і становило 10 млрд грн. Загалом для нефінансових корпорацій 2012 р. виявився гіршим, ніж 2011 р., а у 2013 р. ситуація суттєво не поліпшилася, так, за сумою даних квартальних рахунків дефіцит секторного балансу, або чисте запозичення, становило 122,5 млрд грн [2].

Таблиця 5

Ресурси та витрати підсекторів сектора нефінансових корпорацій

Показник	Державні нефінансові корпорації		Приватні нефінансові корпорації		Нефінансові корпорації під іноземним контролем		Усього	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Ресурси, млн грн								
Валовий наявний дохід+капітальні трансферти	-1725	17552	46004	22540	23138	9198	67417	49290
Валовий наявний дохід,	-33449	-4319	46532	22942	23176	9179	36259	27802
у тому числі:								
Валовий прибуток, змішаний дохід	9871	15127	230456	192232	26644	24702	266971	232061
Сальдо доходів від власності	-30150	-27140	-138536	-129905	-1097	-5698	-169783	-162743
Сальдо поточних трансфертів	280	18748	-13047	-8324	1736	-840	-11031	9584
Поточні податки на доходи, майно тощо	-13450	-11054	-32341	-31061	-4107	-8985	-49898	-51100
Чистий наявний дохід	-54593	-31054	-22977	-68314	15281	-1638	-62289	-101006
Чисті капітальні трансферти	31724	21871	-528	-402	-38	19	31158	21488
Витрати								
Валове нагромадження основного капіталу	38293	42536	135380	158309	14513	19068	188186	219913
Споживання основного капіталу	-21144	-26735	-69509	-91256	-7895	-10817	-98548	-128808
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	-4807	138	21963	2674	7670	404	24826	3216
Придбання за виключенням вибуття невірблених нефінансових активів			-108	21			-108	21
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	-35211	-25122	-111231	-138464	955	-10274	-145487	-173860

Джерело: за даними Державної служби статистики "Національні рахунки України" за відповідні роки.

У 2011 та 2012 рр. у найскрутнішому становищі опинилися державні нефінансові корпорації. Адже за умови відсутності "щедрих" капітальних трансфертів, які по факту становили відповідно 31,7 та 21,9 млрд грн, державні приватні корпорації мали б майже удвічі більший дефіцит ресурсів, а саме 67 та 47 млрд грн. Тобто в 2011 р. за допомогою капітальних трансфертів витрати державних нефінансових корпорацій на валове нагромадження основного капіталу були покриті на 83%, а в 2012 р. – на 51%. Нижче буде показано, що капітальні трансферти були отримані з сектора фінансових корпорацій. На жаль, СНР не показує, в якій саме формі здійснювалися капітальні трансферти. Це могли бути списання боргів за відсотками по кредитах, або й самих кредитів (у 2011р.), а також – страхові премії (в 2012 р.).

У відносних показниках (у % валового наявного доходу по економіці в цілому), наведених у табл. 6, видно, що сектор нефінансових корпорацій, чия діяльність відповідно до методології СНР здійснюється з метою отримання прибутків і чий валовий наявний дохід у період стабільного розвитку має становити не менше 9%, а в період виходу з інвестиційної кризи – не менше 12,5% від загального ВНД, отримав ресурси – ВНД на надзвичайно низькому рівні – 2,74% у 2011 р. і 1,87% загального ВНД у 2012 р.

Із наведених даних видно, що навіть в умовах такого безпрецедентно низького рівня валового наявного доходу приватні підприємства, нарощуючи свої борги, спромоглися здійснити валове нагромадження основного капіталу, яке відносно ВНД становило відповідно 10%, 2 та 10,7% (табл. 6). Складові ресурсів підсекторів НК у 2011 та 2012 рр. демонструють той факт, що найбільш сильний негативний вплив на обсяги ресурсної частини балансу справили чисті доходи від власності, які змен-

шили ресурси балансу приватних підприємств відповідно на 13,8 та 13 млрд грн, або 10,5 та 8,7% від загального ВНД (див. табл. 5, 6).

Таблиця 6

Баланс ресурсів та витрат нефінансових корпорацій у розрізі підсекторів

Показник	Державні нефінансові корпорації		Приватні нефінансові корпорації		Нефінансові корпорації під іноземним контролем		Усього	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
<i>Ресурси, % до валового наявного доходу в цілому по економіці</i>								
Валовий наявний дохід + капітальні трансферти	-0,13	1,18	3,48	1,52	1,75	0,62	5,10	3,32
Валовий наявний дохід,	-2,53	-0,29	3,52	1,54	1,75	0,62	2,74	1,87
<i>у тому числі:</i>								
Валовий прибуток, змішаний дохід	0,75	1,02	17,44	12,93	2,02	1,66	20,20	15,61
Сальдо доходів від власності	-2,28	-1,83	-10,48	-8,74	-0,08	-0,38	-12,8	-11,0
Сальдо поточних трансфертів	0,02	1,26	-0,99	-0,56	0,13	-0,06	-0,83	0,64
Поточні податки на доходи, майно тощо	-1,02	-0,74	-2,45	-2,09	-0,31	-0,60	-3,78	-3,44
Чистий наявний дохід	-4,13	-2,09	-1,74	-4,60	1,16	-0,11	-4,71	-6,80
Чисті капітальні трансферти	2,40	1,47	-0,04	-0,03	0,00	0,00	2,36	1,45
<i>Витрати, % до валового наявного доходу в цілому по економіці</i>								
Валове нагромадження основного капіталу	2,9	2,9	10,2	10,7	1,1	1,3	14,2	14,8
Споживання основного капіталу	-1,6	-1,8	-5,3	-6,1	-0,6	-0,7	-7,5	-8,7
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	-0,4	0,0	1,7	0,2	0,6	0,0	1,9	0,2
Придбання за виключенням вибуття невикористаних нефінансових активів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	-2,7	-1,7	-8,4	-9,3	0,1	-0,7	-11,0	-11,7

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики "Національні рахунки України" за відповідні роки.

Звідси – зменшення вартості кредитування, відповідно – звуження каналу чистих доходів від власності хоча б до 3 в. п. призвело би до бажаного підвищення рівня ВНД у нефінансових корпораціях. Тобто лише приведення плати фінансовим посередникам до норми дозволило б значно зменшити дефіцит балансу валового наявного доходу та витрат сектора НК. А поки що в середньому за два роки лівова частка секторного валового прибутку через канал доходів від власності перетікає до фінансових посередників, що перетворило нефінансові корпорації на хронічних боржників.

Щодо сектора фінансових корпорацій, то з даних, наведених у табл. 7, видно, що в 2011 р. лише витрати на капітальні трансферти, здійснені підсектором інших депозитних корпорацій в обсязі 25,5 млрд грн та підсектором страхових корпорацій і недержавних пенсійних фондів – на 19,1 млрд грн, зменшили ресурсну частину балансу доходів і витрат сектора фінансових корпорацій з 47,9 до 3,4 млрд грн. Як зазначалося вище, лівова частка капітальних трансфертів була отримана підсектором державних нефінансових корпорацій. Якщо в 2011 р. дефіцит балансу останніх покривався головним чином іншими депозитними корпораціями, то в 2012 р. вони отримали капітальні трансферти виключно від страхових корпорацій і недержавних пенсійних фондів. Таке перетікання фінансових ресурсів зменшило ресурсну частину балансу НК на 14,8 млрд грн, але майже повністю компенсувало витрати державних нефінансових корпорацій на чисті виплати доходів від власності (табл. 7). Тобто фінансові корпорації своїми капітальними трансфертами майже повністю компенсували втрати державних нефінансових корпорацій по каналу чистих доходів від власності.

Основні підсектори фінансових корпорацій, крім підсектора НБУ, виконують функції фінансового посередництва та інші фінансові послуги на комерційній основі. Сектор не має вагомого внеску ані у валовому випуску (близько 3% у 2012 р.), ані у валовому нагромадженні основного капіталу (менше 2% загального ВНОК, або 0,3% ВВП), тому економічно обґрунтованим рівнем валового наявного доходу фінансових посередників у період виходу з інвестиційної кризи є 0,5% від загальної величини ВНД та, відповідно, близько 1% у період стабілізації розвитку. Саме такі вели-

чини дозволили б підтримувати збалансованість ресурсів і витрат цього сектора і не гальмували б розвиток інших секторів економіки, особливо сектора нефінансових корпорацій. Адже не можна назвати продуктивними економічні відносини, коли вплив чистих доходів від власності з сектора нефінансових корпорацій до фінансових перевищує валовий наявний дохід реального сектора.

Таблиця 7

**Баланс ресурсів і витрат сектора фінансових корпорацій
у розрізі підсекторів, млн грн**

Показник	НБУ		Інші депозитні корпорації		Інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій та недержавних пенсійних фондів		Допоміжні фінансові організації		Страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди		Усього	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Ресурси												
Валовий наявний дохід разом із капітальними трансфертами	5416	-6910	9230	7616	2833	5536	632	2792	-14678	-9135	3433	742
Валовий наявний дохід, чинники формування:	5416	-6067	34684	7616	2833	5536	632	2792	4371	5649	47936	15526
Валовий прибуток, змішаний дохід	286	311	27019	14173	1314	2854	679	2573	5214	6608	34512	26519
Сальдо доходів від власності	5139	-6343	53607	16181	1504	2602	-29	259	-358	-302	59863	12397
Коригування на оплату послуг фінансових посередників			-45649								-45649	
Сальдо поточних трансфертів	-9	-35	550	-21853	36	90	-1	0	155	117	731	-21681
Поточні податки на доходи, майно тощо	0	0	-843	-885	-21	-10	-17	-40	-640	-774	-1521	-1709
Чистий наявний дохід	5130	-6378	31125	3739	2451	5289	496	2709	4192	5641	43394	11000
Чисті капітальні трансферти			-25454						-19049	-14784	-44503	-14784
Витрати												
Валове нагромадження основного капіталу	235	453	3902	4417	414	341	47	53	134	198	4732	5462
Споживання основного капіталу	-286	-311	-3559	-3877	-382	-247	-136	-83	-179	-8	-4542	-4526
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	12	-18	1955	-2774	-1588	2274	5	170	24	-14	408	-362
Придбання за виключенням вибуття цінностей	68	261		0								261
Придбання за виключенням вибуття невірблених нефінансових активів	-9	0	502	62	33	1	10	2	17	16	553	81
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	5110	-6763	2871	5911	3974	2920	570	2567	-15099	-9344	-2574	-4709

Джерело: за даними Державної служби статистики "Національні рахунки України" за 2011 та 2012 рр.

Отже, саме зниження вартості кредитів та, відповідно, абсолютне й відносне зменшення чистих доходів від власності є головним напрямом відновлення еквівалентності обміну ресурсами та ризиками між цими секторами економіки.

Таким чином, в Україні за останні три роки так і не створено надійних макроструктурних чинників стабільного розвитку, навпаки – продовжується порушення базових пропорцій макроархітектури, що консервує диспропорції в розподіленні ВНД між інституційними секторами економіки, зменшує рівень національних заощаджень і потенціал розвитку, насамперед погіршує фінансовий стан приватних і державних нефінансових корпорацій, а також центральних органів державного управління, баланси яких є найбільш дефіцитними.

В останні роки сектор домогосподарств майже повністю витіснив інші інституційні сектори в розподілі ВНД, у 2011 та 2012 рр. довівши свою частку в скоригованому валовому наявному доході відповідно до 87,5 і 92,2% замість економічно обґрунтованих рівнів для домогосподарств, відповідно, 68 та 80%. Основним джерелом появи такого "надлишку" став дефіцит балансу сектора ЗДУ, особливо підсектора загального державного управління через розрив між отриманими соціальними внесками і сплаченими соціальними трансфертами, що в свою чергу генерувалося випередженням зростання соціальних стандартів проти динаміки ВВП та інфляції.

Водночас найбільш вагомими профіцитами балансів та, відповідно, обсяги чистого кредитування формуються в підсекторах: найманих працівників, роботодавців і самостійно зайнятих, які відповідно до методології СНР разом із підсектором одержувачів доходів від власності і трансфертів формують сектор домашніх господарств.

Значним чинником дефіцитності балансу та падіння рівня ВНД нефінансових корпорацій залишається широкий канал відпливу доходів від власності як у підсектор роботодавців (сектора домогосподарств), так і в підсектор інших депозитних корпорацій (сектора фінансових корпорацій).

Лише досягнення стану збалансованості в ресурсах і втратах кожного з секторів та підсекторів дозволить сформувати необхідні структурні передумови для підвищення рівня національних заощаджень і, відповідно, валового нагромадження основного капіталу та виходу з інвестиційної кризи, оздоровлення загальної макроекономічної ситуації в цілому.

Головними напрямками гармонізації взаємовідносин між інституційними секторами економіки і зменшення дисбалансів між їхніми ресурсами та витратами можна назвати такі.

1. Створення привабливого середовища і стимулів для підсектора роботодавців щодо капіталізації їхніх заощаджень, які наразі здебільшого виводяться з економічного обороту. Це дозволить підвищити рівень заощаджень нефінансових корпорацій та їхню здатність до самоінвестування модернізації виробництва.

2. Гальмування підвищення соціальних стандартів до моменту відновлення балансу доходів і витрат у секторі загального державного управління в частині поточних трансфертів, тобто до моменту появи для цього економічного підґрунтя.

3. Гармонізація рівнів оподаткування та соціальних внесків серед підсекторів домашніх господарств шляхом підвищення рівня оподаткування доходів і майна і відсотків по соціальних внесках у роботодавців та самостійно зайнятих працівників із наближенням до рівня аналогічного показника у найманих працівників. Це дозволить підвищити рівень валового наявного доходу сектора ЗДУ і зменшить його потреби в запозиченнях, що в свою чергу вплине на вартість запозичень.

4. Посилення функцій НБУ стосовно контролю за грошово-кредитним ринком в частині формування вартості кредитів (і відповідно – депозитів) шляхом уведення граничних рівнів відсотків, базуючись на показниках десятки найнадійніших комерційних банків. Таким чином буде взято під контроль спекулятивний сегмент грошово-кредитного ринку, що дозволить подолати нездорову конкуренцію та переманювання клієнтів шляхом економічно необґрунтованого підвищення численними дрібними банками ставок за депозитами, а потім і за кредитами. Це також зменшить ризики, пов'язані з побудовою фінансових пірамід, що призводять до банкрутства банків. А головне – знизить вплив чистого доходу від власності від нефінансових корпорацій, підвищить їхню частку у валовому наявному доході до безпечних параметрів.

Список використаних джерел

1. СНР України за 2007–2008 роки та за 2011 і 2012 роки [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Квартальні національні рахунки за інституційними секторами [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. The Global Competitiveness Index data platform [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2012-2013/#section=data-tables-gcr_pillar3_2012-13-pdf.
4. Валовий внутрішній продукт у 2013 році [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Доступний з : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України), за секторами економіки у розрізі регіонів [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Доступний з : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=84921.

Надійшла до редакції 16.06.2014 р.

Крючкова И.В., д-р екон. наук

главный научный сотрудник Института экономики и прогнозирования НАН Украины

ДИСБАЛАНСЫ ДОХОДОВ И РАСХОДОВ В ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ СЕКТОРАХ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Продолжение исследований автора относительно негативного влияния значительных деформаций в институциональной структуре валового располагаемого дохода на динамику инвестиций и ВВП. Структурный анализ балансов доходов и расходов институциональных секторов впервые рассматривается в разрезе их подсекторов. Это позволило выявить внутрисекторальные дисбалансы, в первую очередь такие, что увеличение профицита балансов одних подсекторов приводит к дефицитам балансов других, а консервация хронической финансовой «анемии» сектора частных нефинансовых корпораций снижает уровень и эффективность использования национальных сбережений и тормозит выход экономики из инвестиционного кризиса.

Ключевые слова: *искривление структуры валового располагаемого дохода, балансы доходов и расходов институциональных секторов экономики в разрезе подсекторов, доходы от собственности, социальные трансферты, капитальные трансферты, социальные стандарты, валовые сбережения, проценты по кредитам.*

I.Kryuchkova, Doctor of Economics, Principal Researcher,

Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine

THE MISBALANCES OF INCOMES AND EXPENDITURES IN THE INSTITUTIONAL SECTORS OF UKRAINE'S ECONOMY

The article continues the author's research on the negative impact of considerable distortions in the institutional structure of gross disposable income on the dynamics of investments and GDP. It is the first time that structural analysis of the balances of incomes and expenditures of institutional sectors is considered by subsectors, which allows to define both sectoral and intra-sectoral misbalances in the generation of gross disposable income. The author shows the main channels of emergence of the above mentioned misbalances, which have led to higher volumes of net crediting in the sectors of financial corporations and households (especially in the subsector of employers), and, at the same time, to the expansion of net borrowing in the sector of non-financial corporations (especially in the subsector of public non-financial corporations) and in the sector of central government. Such an intersectoral misbalance has produced an effect of decrease in the level and efficiency of use of the national gross savings, hindering the economy's recovery from the investment crisis and emergence of a stable tendency of the loss of the positions of Ukrainian producers even on the domestic market.

Key words: *distortion of the structure of gross disposable income, subsectoral break down of the balances of incomes and expenditures of the institutional sectors, property incomes, social transfers, capital transfers, social standards.*